

УДК 378:091.3:78(043.3)

Лю Мяоні

Педагогічні умови формування вокально-мовленнєвої культури студентів факультетів мистецтв

У статті проаналізовано проблему фахової підготовки студентів мистецьких факультетів; розкрито сутність поняття «вокально-мовленнєва культура»; представлено педагогічні умови формування вокально-мовленнєвої культури студентів. Особливе значення надавалося передбачуваному позитивному результату, який закладається на індивідуальних вокальних заняттях, а потім переноситься у колективні форми співацької підготовки, згідно методів моделювання, стандартизації, уніфікації, що сприяють приведення об'єктів формовияву – літературної складової вокального твору в монологічному різновиді роботи вокально-фонаційного характеру. Фактором удосконалення є набутий вокально-мовленнєвий досвід у процесі формування вокально-мовленнєвої культури, що створює додаткові сприятливі умови творчого зростання в колі однодумців – професійних співаків-педагогів.

Ключові слова: вокально-мовленнєвий досвід; вокальна педагогіка; вчитель співу.

Актуальною проблемою сьогодення є запровадження у теорію та практику підготовки майбутніх учителів музики авангардних течій, осучаснення процесу фахової підготовки. Фахова підготовка високоосвічених кадрів актуалізує проблеми конкурентоздатності, фахової реалізації, забезпечення чинного місця в соціумі новому поколінню фахівців різних спеціальностей, що ставить перед колективами вищих навчальних закладів нові вимоги до якості наданих послуг.

Вітчизняна вища школа має значні здобутки в галузі підготовки студентів факультетів мистецтв. Важливою складовою у підготовці студентів до вчителювання в нових умовах, виступає вокальна підготовка, оскільки спів є одним із самих активних видів музично-практичної діяльності в усьому розмаїтті умов, пропонувані для впровадження набутих знань, умінь, навичок студентами мистецьких факультетів за роки навчання. Формування вокально-мовленнєвої культури студентів факультетів мистецтв, у майбутньому носіїв та ретрансляторів культурних цінностей у царині вокальної культури.

Мета статті полягає у виокремленні спеціально розроблених педагогічних умов підготовки студентів факультетів мистецтв за обраним напрямком дослідження з формування вокально-мовленнєвої культури. Зауважимо, що вокальне мовлення тісно пов'язано з поетичним, художнім мовленням та виступає різновидом усного монологічного мовлення, яке було виділено нами з черги специфічних різновидів усного мовлення.

Необхідною передумовою формування вокально-мовленнєвої культури є розкриття й усвідомлення важливості механізмів мовлення, тому цінними для нашого дослідження є висновки вчених (І. Зимня, Г. Костюк, О. Леонт'єв, А. Маркова, І. Синиця та ін.), про важливість механізмів мисленнєво-мовленнєвої діяльності, де механізм програмування еталонного мовленнєвого конструкту (близького до літературної норми), запускає осмислення, регулює перекодування (об'єднання, групування, розчленування, виділення головного завдання – усунення невідповідності), встановлює еквівалентні заміни, смислові опорні пункти, завдяки тренажному відпрацюванню ключових слів, словосполучень, вокальних фраз тощо.

У аспекті нашого дослідження було виявлено, що мовленнєва культура розглядається науковцями у площині професійного мовлення спеціалістів різних галузевих напрямків, культуру мовлення майбутнього вчителя досліджено у працях сучасних вітчизняних науковців І. Гайдаєнко, Н. Бабич, Н. Климова, К. Пасинок, В. Пентилюкта ін. [8]. Зокрема, відбулось уточнення понятійного аспекту «мова» – «мовлення», що виявляє наші наукові позиції, згідно яким ми дотримуємося розмежування за ознаками, які запропонував Ф. де Соссюр: мова є продукт, який виділяється з мовлення; мова – постійна, довговічна, мовлення – перемінне, нестійке, недовговічне; мова – як загальне, мовлення – конкретне. Вищезазначеними термінами активно послуговуються вітчизняні й зарубіжні мовознавці, методисти (О. Біляєв, Л. Ельмслев, Е. Косеріу, В. Мельничайко, М. Пентилюк, О. Смирницький, М. Трубецької, Л. Щерба та ін.) [7].

Професійна діяльність майбутнього вчителя музики вважається найбільш інтегрованою, складною, різнобічною у професійних виявах. Тому, фахова підготовка студентів мистецьких

факультетів – процес комплексний, складний та різнобічний за видами творчої діяльності, адже, згідно «Великого тлумачного словника сучасної української мови» (2005), *фахівець* досконало оволодіє певним фахом та має високу кваліфікацію, глибоко володіє галузевими знаннями тощо [2].

У працях, присвячених удосконаленню фахової підготовки майбутнього вчителя музики, нам бракувало уніфікованого погляду на розв'язання навчальних завдань, розробці доцільних педагогічних умов, зорієнтованих на формування: загальної, вокальної та вокально-мовленнєвої культури. На нашу думку, поняття «вокально-мовленнєва культура» є підпорядкованим до поняття «вокально-виконавська культура». Проведений аналіз вітчизняних та міжнародних наукових джерел, дозволив сформулювати наступне авторське тлумачення поняття «вокально-мовленнєва культура майбутніх учителів музики», як особистісно-значущу якість фахівця, що характеризується сплавом надбаних та удосконалених індивідуально-особистісних та професійних якостей в аспекті вокально-технологічних досягнень, є уніфікатором педагогічної та виконавської складових фахової підготовки майбутнього вчителя музики, як носія та ретранслятора мистецьких цінностей. Де уніфікація передбачає приведення об'єктів формо-вияву – літературної складової вокального твору в монологічному різновиді роботи вокально-фонатійного характеру до єдиного літературно-відповідного формату (близького до літературного першоджерела, завдяки методу стандартизації) у вокально-виконавській діяльності майбутнього вчителя музики [5].

Практична реалізація процесу формування вокально-мовленнєвої культури студентів мистецьких факультетів залежить від вибору педагогічних умов, які забезпечують ефективність фахової підготовки на усіх етапах її функціонування. Для нашого дослідження основоположною є позиція Г. Падалки, за допомогою якої ми підійшли до осмислення поняття «педагогічні умови» необхідні обставини, цілеспрямовано зорієнтовані на досягнення результативності процесу навчання, виховання, розвитку особистості [6]. До першочергових педагогічних умов науковець відносить створення позитивної атмосфери навчання; досягнення діалогових засад взаємодії учителя і учня в навчальному процесі; забезпечення пріоритету практичної діяльності. Дотримуючись авторитетної думки ми додали до вищезазначеного, що педагогічні умови, згідно тематики даного дослідження, є чинниками, які сприяють певній організації навчального процесу, які підвищують ефективність, сприяють удосконаленню їх фахової підготовки, а саме: спеціально створені обставини, необхідні й достатні для ефективного формовживання й формотворення (вокальних творів українських композиторів); досягнення й закріплення якісного результату – формуванню вокально-мовленнєвої культури студентів факультетів мистецтв у процесі фахової підготовки.

Беручи до уваги все вищезазначене, педагогічними умовами ефективного формування вокально-мовленнєвої культури студентів у процесі фахової підготовки, виступили: «*Прагнення до самоконтролю орфоепічних норм у співацькій діяльності*» – перша педагогічна умова, мета якої полягала у дотриманні мовленнєвої норми у слововживанні – основи якісного формотворення у процесі співацької діяльності, яка сприяла чистоті вимови, усуненню діалектів, утворенню «індивідуального формотворення» у межах дотримання літературних норм у вокальному виконавстві студентів мистецьких факультетів. У цілому, педагогічне сприяння до формування у студентів вокально-мовленнєвої культури спиралося на основні закони орфоепії, яка вивчає специфічні явища дотримання літературної вимовної норми, в усній формі (це норми вимови, наголосу тощо); важливим для даної педагогічної умови виступало сформоване у студентів прагнення до оволодіння орфоепічними нормами (на прикладі конкретного вокального твору), як важливого засобу підвищення культури вокального виконання, та сприяє формуванню вокально-мовленнєвої культури. Дана педагогічна умова сприяла виробленню навичок самостійності, розкривала аналітичні здібності студентів, що поступово мінімізувало педагогічне керівництво процесом формотворення у вимові тексту вокального твору, проте у періоди початкової роботи над формуванням вокально-мовленнєвої культури студентів мистецьких факультетів цей вид навчальної діяльності потребував педагогічного контролю, систематичності тощо.

Друга педагогічна умова: «Дотримання художньо-стильової відповідності у вокальному виконавстві» слугувала меті покращення якості вокального виконавства студентів факультетів мистецтв засобами, що забезпечують художньо-стильову відповідність; дотримання естетико-стильової ампліфікації (долучення до виконання вокальних творів різних жанрів і стилів, задля всебічного збагачення власного репертуару, створення «банку жанрових аналогій», художніх асоціацій) [3] які збагачують образне уявлення студентів мистецьких факультетів). Дана педагогічна умова сприяла збагаченню вокально-виконавських, виражальних можливостей у процесі формування вокально-мовленнєвої культури.

Третя педагогічна умова: «Спонування майбутніх учителів музики до творчого самовираження у вокально-виконавській діяльності» мала на меті посприяти осмисленій творчо-виконавській роботі студентів мистецьких факультетів – у майбутньому вчителів-універсалів, ретрансляторів вокальних цінностей у молодіжному середовищі, де сформована вокально-мовленнєва культура студентів мистецьких факультетів – показник фахової підготовки вчителя-новатора.

Згідно педагогічних умов, було застосовано комплекс методів у педагогічній роботі з формування вокально-мовленнєвої культури студентів факультетів мистецтв: інформативних (повідомлення, презентації), аналітичних (пояснення, обговорення, дискусії), інтегративних (синхронний та діахронний аналіз, проведення художніх паралелей), інтерактивних (діалог, «круглий стіл», «мозковий штурм»), творчо-діяльнісних (творчі завдання, концертно-виконавська практика) у послідовному проведенні педагогічної роботи з формування вокально-мовленнєвої культури майбутніх учителів музики.

Упровадження представлених педагогічних умов формування вокально-мовленнєвої культури студентів факультетів мистецтв у навчальний процес здійснювався на базі факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського НПУ імені М.П. Драгоманова. У експериментальній роботі взяли участь 294 студенти (1-4 курсів), з них 148 студентів ЕГ, та студентів 146 КГ. Втілення представлених педагогічних умов та поетапне застосування комплексу методів і форм організації навчального процесу дозволило суттєво підвищити рівень сформованості вокально-мовленнєвої культури студентів ЕГ. Так, на початку констатувального експерименту високий рівень, був виявлений лише в 8,1 % досліджуваних. Нагадаємо, що *високий рівень* характеризувався наявністю у студентів набору ціннісних орієнтацій та виробленої чіткої свідомої установки; вільне, самостійне використання широкого термінологічного словникового запасу та виявлення високого рівня оволодіння мистецькими знаннями; дотримання орфоепічних норм вимови слів під час побудови музичних фраз у музичному творі, виявлення вмінь формотворення, що знаходиться у прямій залежності від культуротворення у мові; виявлення високого рівня володіння комплексом умінь щодо емоційної саморегуляції, та виявлення здатності до комунікації, художньо-обґрунтованої інтерпретації вокального твору, наявність мовленнєвої стилевідповідності у вокально-фонаційному та вокально-дикційному процесі (за умови бездоганного вокального звуковедення, наявності красивого тембру та його використання у співацькій роботі). 51,9% студентів-респондентів виявили *середній рівень* сформованості вокально-мовленнєвої культури, позначений певними ознаками осмисленості значення мовних фонематичних конструктів українського вокально-мовного стандарту для художнього виконання вокального твору. Такі студенти сприймали роботу над елементами вокально-мовленнєвої культури переважно конкретного змісту. Процес екстраполяції набутих теоретичних і практичних знань на інші вокальні твори не достатньо усвідомлений. За допомогою викладача студенти під час побудови музичних фраз у музичному творі спроможні дотримуватись орфоепічних норм вимови слів. Демонстрували мистецькі знання, однак репродуктивний характер навчальної діяльності гальмує вироблення самооцінки та комплексу вмінь щодо емоційної саморегуляції. Студенти виявляли нестійкий інтерес до набуття дикційних умінь; мали середній ступінь комунікативних, артистичних, творчих умінь та потребували активної педагогічної підтримки під час навчальної роботи над елементами вокально-мовленнєвої культури, а також у процесі планування інтерпретації музичного твору. *Низький рівень* вокально-мовленнєвої культури виявлявся у

нездатності студентів до сприйняття та відтворення українських фонем вокального твору, через епізодичність мистецьких знань, нерозумінні закономірностей вокальної виразності, небажанні працювати над виразністю вокального слова; робота носила характер репродуктивного наслідування виконавських дій.

Було виявлено відсутність особистісного ставлення студентів до навчальної роботи над елементами вокально-мовленнєвої культури, слабку роботу артикуляційного апарату під час навчальної роботи мело-дикційного та мелодекламаційного характеру. Незадовільний стан оволодіння технічними вокальними вміннями, обмежений фаховий тезаурус, який проявився у скутості під час навчальної роботи над удосконаленням мовленнєвих засобів вокальних творів українських композиторів-класиків. Виявлено слабку ініціативність студентів у процесі вокально-технічного та художнього опрацювання вокального твору. Такий рівень вокально-мовленнєвої культури виявили 39,8 % студентів. Наприкінці експериментальної роботи в експериментальній групі були отримані наступні показники, а саме, високий рівень сформованості вокально-мовленнєвої культури студентів мистецьких факультетів збільшився на 11,4 %, середній рівень збільшився на 9,5 %. При цьому низький рівень сформованості вокально-мовленнєвої культури студентів зменшився на 20,9 %, що відбулось завдяки переходу респондентів до високого та середнього рівнів. У контрольній групі після проведення формуального експерименту відбулись незначні позитивні зміни, а саме: високий рівень збільшився лише на 2%, середній рівень збільшився на 4,7 %, низький рівень зменшився на 6,85 %. Отже представлені результати доводять, що педагогічні умови які були запропоновані та впроваджені у процесі формування вокально-мовленнєвої культури студентів мистецьких факультетів, цілком слушні.

Таким чином, у дослідженні експериментально підтверджено ефективність представлених педагогічних умов формування вокально-мовленнєвої культури студентів мистецьких факультетів. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів розгляду проблеми формування вокально-мовленнєвої культури та потребує наукової уваги, з урахуванням специфіки навчання студентів-іноземців на мистецьких факультетах педагогічних університетів України. Насамкінець зауважуємо, що в процесі формування вокально-мовленнєвої культури студентів факультетів мистецтв особливого значення набули перспективи до створення «середовищних культурних осередків» студентів України та Китаю, де відбувалося формування нової генерації – в основі якої виступає особистість – вчитель музики новітнього формату, універсал, вокаліст-виконавець, якісний ретранслятор вокальних культурних цінностей наступним поколінням.

Література

1. Бабич Н.Д. Основи культури мовлення. – Львів: Світ, 1990. – 232 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
3. Запорожец А.В. Восприятие и действие / под ред. А. В. Запорожца. – М.: Просвещение. 1967. – 322 с.
4. Климова К.Я. Основи культури і техніки мовлення: Навч. посібник. – К.: Ліра-К, 2006. – 240с.
5. Козир А.В. Формування виконавської компетентності у магістрантів музичного мистецтва в процесі фахової підготовки / А. В. Козир // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 14 : Теорія і методика мистецької освіти : зб. наук. праць. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. – Вип. 24 (29). – С. 3-7.
6. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Г.М. Падалка. – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.
7. Пасинок В.Г. Основи культури мовлення. Навч. посіб. – К.: «Видавництво «Центр учбової літератури», 2012. – 184 с.
8. Пентилюк М. І., Маруніч І. І., Гайдаєнко І. В. Ділове спілкування та культура мовлення: навч. посіб. – К.: Центр навчальної літератури, 2010. – 224 с.
9. Хоружа Л. У пошуках нової педагогіки: критичний аналіз / Л. Хоружа // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2016. – Вип. 3-4. – С. 7-11.

Лю Мяони – аспірантка факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Liu Miaoni

Pedagogical conditions for formation of vocal and linguistic culture of students of arts faculties

The problem of professional training of students of art faculties is analyzed. The essence of the concept of "vocal and speech culture" is revealed. The pedagogical conditions of vocal and speech culture formation of students of art faculties are presented. "The desire for self-control of orphoepical norms in singing activity" – the first pedagogical condition, the purpose of which was to observe the language norm in the word-formation – the basis of qualitative shaping in the process of singing activity. It was contributed to the purity of pronunciation, to the elimination of dialects, to the formation of "individual form formation" within the limits of observance of literary norms in vocal performance of students of art faculties. The formation of students' vocal and speech culture was based on the basic laws of orphoepicity, which studies the specific phenomena of observance of the literary verbal norm, orally (these are the norms of pronunciation, emphases, etc.); important for this pedagogical condition was the students' desire to master orphoepic norms (on the example of a concrete vocal work) as an important means for improving the vocal performance culture, and contributes to the formation of vocal and speech culture.

"Adherence to the artistic and stylistic conformity in vocal performances" is a pedagogical condition of improving the vocal performance of students of faculties of art by means of artistic and stylistic conformity; adherence to the aesthetic-style amplification (adding to the performance of vocal works of different genres and styles, in order to comprehensively enrich their own repertoire, create a "bank of genre analogies", art associations) that enrich the imaginative representation of students of art faculties). This pedagogical condition contributed to the enrichment of vocal-performing, expressiveness in the process of formation of vocal and speech culture.

"Stimulation of future teachers of music to creative expression in vocal-performing activities" was aimed at helping meaningful creative and performing work of students of art faculties – in the future of universal teachers, repeaters of vocal values in the youth environment, where vocal and speech culture of students of art faculties was formed – indicator of professional training of a teacher-innovator. According to the pedagogical conditions, a set of methods was used in pedagogical work on the formation of vocal and speech culture of students of faculties of art.

Thus, the research experimentally confirms the effectiveness of the presented pedagogical conditions for the formation of vocal and speech culture students art faculties. The conducted research does not exhaust all aspects of consideration of the problem of the formation of vocal and speech culture and needs scientific attention, taking into account the specifics of the study of foreign students at the art faculties of Ukrainian pedagogical universities.

Keywords: pedagogy of singing; vocal and speech experience; vocal training.

References

1. Babych, N.D. (1990). *Osnovy kultury movlennia*. Lviv: Svit. 232 p. [in Ukrainian].
2. Busel, V.T. (Ed.). (2005). *Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy*. Kyiv, Irpin: VTF "Perun". 1728 p. [in Ukrainian].
3. Zaporozhets, A.V. (Ed.). (1967). *Vospriyatie i deystvie*. Moscow: Prosveshchenye. 322 p. [in Ukrainian].
4. Klymova, K.Ia. (2006). *Osnovy kultury i tekhniky movlennia: navchalnyi posibnyk*. Kyiv. 240 p. [in Ukr.].
5. Kozyr, A.V. (2018). Formuvannia vykonavskoi kompetentnosti u mahistrantiv muzychnoho mystetstva v protsesi fakhovoi pidhotovky [Formation of Performing Competence of Music Masters-Degree in the Process of Professional Training]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P.Dragomanova. Serii 14. Teoriia i metodyka mystetskoi osvity. Vol. 24 (29)*. Kyiv. pp. 3-7. [in Ukrainian].
6. Padalka, H.M. (2008). *Pedahohika mystetstva (Teoriia i metodyka vykladannia mystetskykh dystsyplin)*. Kyiv: Osvita Ukrainy. 274 p. [in Ukrainian].
7. Pasynok, V.H. (2012). *Osnovy kultury movlennia*. Kyiv.: 184 p. [in Ukrainian].
8. Pentyliuk, M.I., Marunych, I.I., Haidaienko, I.V. (2010). *Dilove spilkuvannia ta kultura movlennia*. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury. 224 p. [in Ukrainian].
9. Khoruzha, L. (2016). U poshukakh novoi pedahohiky: krytychnyi analiz [In the search of new pedagogy: critical analysis]. *Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka. Vol. 3-4*. pp. 7-11. [in Ukrainian].

Liu Miaoni, Postgraduate Student at the Faculty of Arts named after Anatolii Avdiievskiy, National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine)